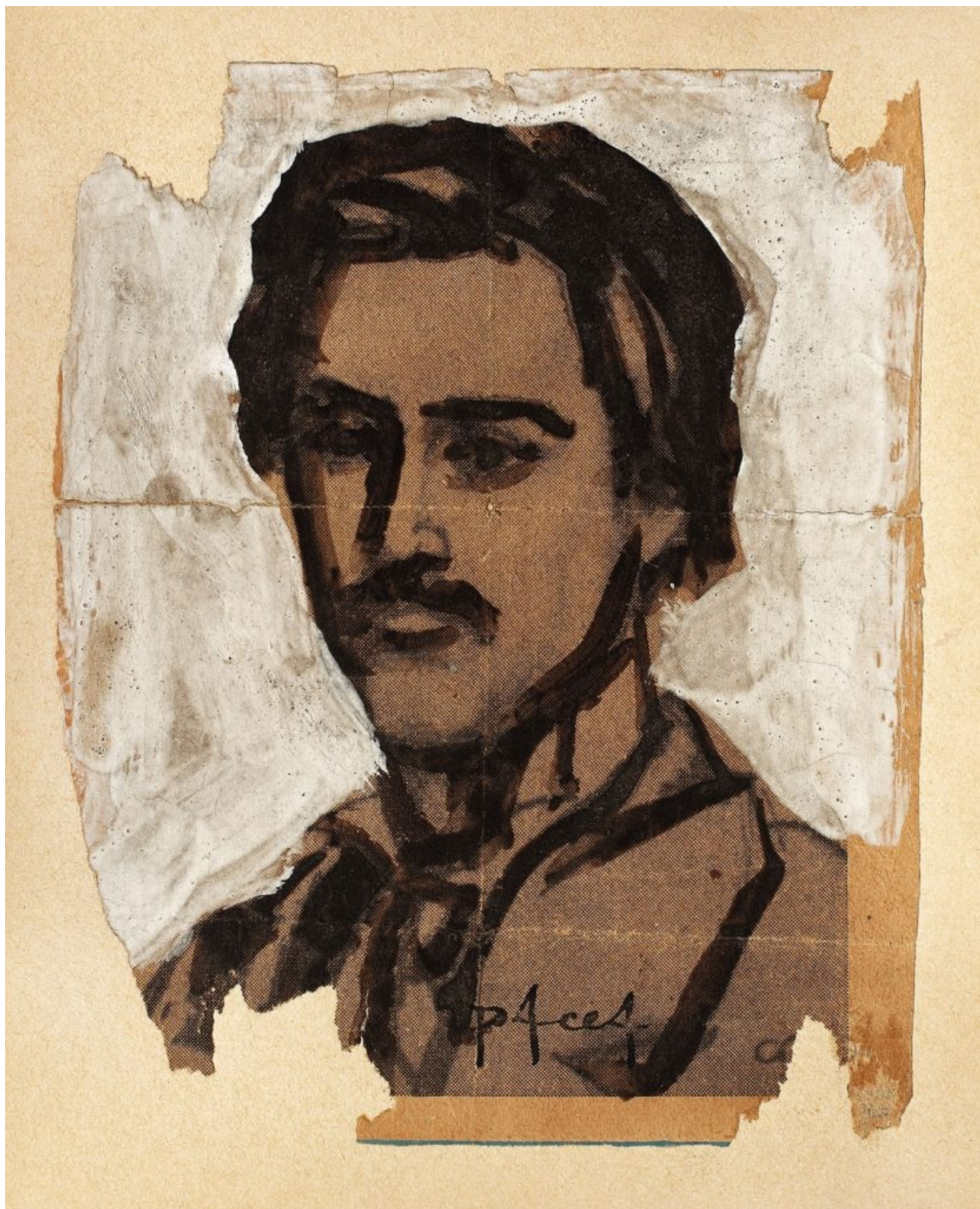

**Emineescu, "pătruns de ură
împotriva rușilor".
Directorul Timpului îi cerea
lui Maiorescu să-i
"domolească" adevărurile lui
Emineescu. Rușii vor a face să
ne fie rușine că suntem
români – Ioan Slavici**

Mihai Eminescu de Ion Pacea

"București, Joi, 18/31 oct.

Dragă Domnule Maiorescu, încă o dată mă văd obligat să apelez la intervenția D-Voastre. Știți cu câtă sinceritate v-am arătat spontan simpatiile mele

pentru Eminescu și cât am fost de satisfăcut să-l pot număra printre colaboratorii noștri. Ei bine, tare mă tem că voi fi forțat zilele acestea să-mi impun o separație. (fr. *une séparation* ; sensul este: delimitare). Tânărul acesta e atât de pătruns de ură împotriva rușilor (imbu de sa haine contre les Russes), încât cu toate eforturile mele, ba ce e mai mult desconsiderând și ale D-voastre, stăruie a face din Timpul organul personal al antipatiilor sale. Fiți bun și înnoiți insistențele; faceți-o și D-voastră. Fără a-i spune ceva ce i-ar putea trezi susceptibilitățile sau sensibilitatea, veți obține din partea lui nu ocolirea adevărului, ci prezentarea lui într-o formă mai domoală (fr. *obtenez de sa part, non pas de ne pas dire la verite, mais de n'en dire qu'une faible partie*; să spună adevărul într-o măsură mai mică) (...). (St. Doc. lit., V, 123; 1931, text în l. franceză, tradus de I. E. Torouțiu citat de eminescologul N. Georgescu)

(...) În orice caz, îmi faci și mie personal un serviciu, căci eu port foarte adesea plictiseala lipsei sale de a se situa în timp. Mulțumesc anticipat și la revedere, pe când?

Al tău,

I. A. Cantacuzino" (final reprodus din "Cugetarea Europeană", XIII, 3 (32)/2016).

Ion Alexandru "Zizin" Cantacuzino (1829 – 1897) a fost un om politic prieten cu Titu Maiorescu, diplomat și traducător, fost ministru de Externe și Finanțe, director general al Teatrelor din România în perioada 1872 – 1878, și, la data respectivă, chiar directorul ziarului Timpul (foto dr.).

Deși scrisoarea poartă o notă, adăugată de cineva între paranteze, cu anii "(1879 – 1880)", profesorul Nae Georgescu, al cărui studiu polemic având ca fond tema schițată în scrisoare îl prezentăm mai jos, afirmă ca anul corect este 1878.

Nota noastră: Din cauza calității slabe a copiei scrisorii pe care am avut-o la dispoziție nu reiese cu claritate dacă în dreptul semnăturii avem un "f" sau un "I". Cum dorim să fim foarte atenți la detalii vom produce o copie chiar după originalul scrisorii pentru a vedea mai clar atât acest lucru cât și, cu nuanțe de traducere la zi, în ce măsură "mai domoală" dorea directorul ziarului Cantacuzino să apară adevărul și pe cât de aproape este cererea sa către Maiorescu cu cea telegrafiată de P.P. Carp de la Viena: "Și mai potoliți-l pe Eminescu"...

“România în starea ce i-a creat Congresul din Berlin”. Scena este urmărită de Alexandr Mihailovicici Gorchakov al Imperiului Rus și Otto von Bismarck al Imperiului German (cam aceeași soarta pe care o împărtășim și azi). Data: 21 Septembrie 1878. Sursa: “Bobârnacul”, 60/1878 (accesibil via DacoRomanica)

Eminescu la Florești

Dl. Zenovie Cârlugea îmi face parte abia acum de cartea D-sale *Mihai Eminescu – Drumuri și popasuri în Gorj*¹, care-mi procură o lectură cât se poate de plăcută, cu trecerea lejeră prin bibliografia aferentă temei dar și cu unele observații pe care trebuie, cred, să le fac. Dânsul observă că au apărut și apar la noi numeroase lucrări extrem de bine documentate privind trecerea poetului prin diferite localități din Bucovina, Ardeal, Muntenia, Banat, Oltenia, Dobrogea – și vorbește, cu îndreptățire, de o „biografie itinerantă” a lui Mihai Eminescu – ce ar putea constitui, consider la rândul meu, un corpus de texte util (necesar mai degrabă), relativ ușor de înfăptuit prin aglutinarea acestor studii (s-ar putea porni o colecție la o editură importantă), și, desigur, interesant prin pitorescul literaturii de călătorie în general, dar mai ales prin acroșarea operei poetului în acest demers: ce anume din biografia sa itinerantă corespunde, sau răspunde chiar cu siguranță, cutărei poezii care ar fi putut fi scrisă aici, cutărei descrieri, observații, etc. Ar fi chiar un răspuns la aceste sărbători programate, prin Legea Culturii Naționale, în ziua de 15 ianuarie de peste an, fiecare colț de țară implicându-se mai strâns, mai intim, în celebrarea poetului național, făcând ca el să fie resimțit ca al fiecărui loc prin care a trecut ori despre care a scris.

La Florești, în Gorj, se organizează deja, de mulți ani, simpozioane importante pe tema Eminescu – și, în consonanță cu ele, s-ar putea face reamenajări ale locului, poate chiar reconstrucția conacului Mandrea, un monument arhitectonic risipit astăzi, care amintește de Bălcești, de unioniștii de la 1859 – dar, iată, și de partea din vara anului 1878 când Eminescu a locuit aici scriind, plimbându-se prin

împrejurimi, lăsând în memoria colectivă amintirea sa. Despre această vizită prelungită pe meleagurile Gorjului au scris Liviu Poenaru (cu o postfață cam muștrătoare a lui Petre Popescu-Gogan), Victor Crăciun, Ion Mocioi, Șerban Cioculescu, Ion Pachia Tatomirescu, Gellu Dorian și Emil Iordache, Tudor Nedelcea (citez doar ceea ce cunosc; n-am văzut, însă, cartea lui Liviu Poenaru) – și, desigur, Zenovie Cârlugea, care dorește a prelua frâiele discuției, ca să zic așa, făcând un comentariu critic al bibliografiei în dorința de a îndrepta unele lucruri.

O notă aparte face, în această carte, un excelent reportaj – de fapt o bucată antologică de literatură – al lui Ion Filipoiu despre trecerea prin zonă a lui Eminescu încă din 1866, în drum de la Sibiu spre Giurgiu; textul este preluat în întregime cu un comentariu pe măsura frumuseții lui.

De asemenea, într-o anexă ni se prezintă viața și opera unui poet local, Nicolae Burlănescu-Alin (1867-1912), un boem al Craiovei, dar cu studii serioase și chiar funcții de stat sfârșind, însă, în boală și sărăcie: după operă, risipită în câteva reviste locale dar strânsă chiar de el în câteva volume, este un epigon eminescian ce ilustrează bine curentul. Aducerea lui în discuție este o binevenită faptă de istorie literară.

Menționez și ilustrația bogată a volumului d-lui Zenovie Cârlugea, care ne introduce în atmosfera locurilor și oamenilor.

În rest, ce-ar mai fi de spus pe marginea unui subiect atât de bine bătut?! Compar cartea cu fișele mele, făcute de-a lungul timpului pentru o vreme cu răgaz să elaborez o cercetare proprie, și constat:

cam multe lucruri stau în nepotrivire, pentru că n-am văzut locurile, nu m-am așteptat să fie un interes atât de mare pentru poezia lui Eminescu; eu privesc foarte aplicat ziaristica, și poate ar fi momentul unui îmbinări.

Eu știam cam așa. Florești reprezintă prima pauză a ziaristicii lui Eminescu la *Timpul*, după câteva luni bune de ținută teoretică înaltă a articolelor sale – expusă, această teorie, în calmul ei, dar agrementată cu multe săgeți polemice, fără a viza, însă, pamfletul – cum se va întâmpla după anul 1880. Suntem în primăvara lui 1878, imediat după încheierea Războiului de Independență, înaintea Congresului de la Berlin cu pretențiile rusești asupra Basarabiei, asistăm la menținerea ocupației rusești în țara noastră, iar polemica de presă a momentului a fost provocată de scrisoarea deschisă a locotenent-colonelului Iancu Alecsandri, fratele bardului, prin care i se cere Rusiei să-și explice intențiile. La această scrisoare răspunde ziarul *Le nord*, din Bruxelles, rusesc, răspândit în întreaga Europă, dezvoltând, în primăvară, tezele pe care le va susține (și obține) Rusia în vară la Berlin. *Timpul* urmărește cu atenție, traduce și re-publică larg textele (comentate de altfel în întreaga Europă), comentează la rândul său – prin texte de Eminescu dar și de alți redactori – iar poetul elaborează un studiu amplu istoric despre Basarabia, publicat în serial între 3 și 14 martie 1878, menționând în ultimul număr că s-a bazat pe studii din Hasdeu, Părintele Melchisedec, Eudoxiu Hurmuzachi – dar și pe surse „asupra cărora ne-au atras atenția d. Al. Odobescu” (citez din memorie; este important, pentru că la 24 noiembrie 1877 poetul recenzase, cu câteva zile înainte de apariție, ediția acestuia la Nicolae Bălcescu:

Românii supt Mihai Voievod Viteazul: se poate deduce că au discutat împreună și acest studiu, sau părți din el, pe fondul prieteniei – cunoscute de altfel – dintre ei; Odobescu era un obișnuit al *Junimii* bucureștene, iar I. Slavici afirmă de câteva ori în scrisori că s-a consultat cu el și a ținut cont de toate observațiile lui de limbă – ceea ce nu avem motive de îndoială că se întâmpla și cu Eminescu – la discuții mă refer, nu la observații). B. P. Hasdeu se desolidarizează formal de Eminescu, printr-o scrisoare publică pe care *Timpul* o tipărește (îi reproșează lui Eminescu, numit ca atare, că-i preia texte din *Istoria critică a românilor*; nu este o acuzație de plagiat – ci, ca liberal, Hasdeu vrea să se delimiteze, vezi mai jos; din păcate, *Scrisoarea* sa nu este preluată în ediția academică). Menționez că în timpul Războiului funcționa, cu oarecare sincope, înțelegerea (din 26 aprilie 1877; este o *Declarație*) dintre conservatori (în opoziție) și liberali (la guvern) după care conservatorii se angajează (obligă) să nu atace guvernul în chestiuni de politică externă, situația fiind atât de dificilă. Încă la 14 decembrie 1877, la opt luni după această declarație de principii, I. Slavici îi mai scrie lui Iacob Negruzzi : „...*Ordinul de azi este – rezerva – , astfel încât fiecare cuvânt se cumpănește de trei ori și cel mai bun articol este, în care nu se zice nimic. În curând vom începe însă o campanie strajnică*” (St.doc.lit., II,285); și mai explicit la 8 feb. 1878: „...*Despre politică nu îți pot scrie nimic. Tot ce știu, stă scris în Timpul, unde îndeobște stă foarte puțin scris. Dacă-i vorba, noi suntem cei mai rezervați ziariști de pe fața pământului...*” (II,288; în aceeași scrisoare, dezamăgirea patetică față de situație, cu ocupația și aroganța rusească ce încercă a șterge identitatea românilor : „...**În întregul război, nu mai**

e vorba de statul român, ci de poporul român, nu mai e vorba de interesele materiale ale unui stat, ci de acelea morale ale unei națiuni. Rușii și îndeosebi slavii vor să ne sguduie conștiința națională și să ne lipsească de credința în trăinicia noastră proprie, vor să ne înjosească, vor a face ca nouă înșine să ne fie rușine de românitatea noastră...”).

Pe acest fond al tăcerii impuse (care a scăzut *Timpul* la mai puțin de 2.000 exemplare tiraj), începe ofensiva eminesciană din primăvara lui 1878 – care, după întreruperea de la Florești, va continua în toamnă – încât textele sale îl vor face pe I. A. Cantacuzino, directorul ziarului, să-i scrie, la 19 octombrie, lui Titu Maiorescu: „Încă o dată mă văd obligat să apelez la intervenția D-Voastre. Știți cu câtă sinceritate v-am arătat spontan simpatiile mele pentru Eminescu și cât am fost de satisfăcut să-l pot număra printre colaboratorii noștri. Ei bine, tare mă tem că voi fi forțat zilele acestea să-mi impun o separație. (fr. *une séparation* ; sensul este: delimitare). Tânărul acesta e atât de pătruns de ură împotriva rușilor (*imbu de sa haine contre les Russes*), încât cu toate eforturile mele, ba ce e mai mult desconsiderând și ale D-voastre, stăruie a face din *Timpul* organul personal al antipatiilor sale. Fiți bun și înnoiți insistențele; faceți-o și D-voastră. Fără a-i spune ceva ce i-ar putea trezi susceptibilitățile sau sensibilitatea, veți obține din partea lui nu ocolirea adevărului, ci prezentarea lui într-o formă mai domoală...” (St. Doc. lit., V, 123; text în l. franceză, tradus de I. E. Torouțiu). Am dat citatul întreg din această scrisoare, pentru că mulți trunchiază; de pildă, ediția academică scrie așa: „Conducerea *Timpului* era îngrijorată de faptul că poetul stăruia să facă din ziar „organul personal al antipatiilor sale” – și,

desigur, autoritatea ei a făcut ca expresia, și trimiterea de rigoare la St. D. lit., să devină un fel de loc comun; tot ediția academică argumentează, cu această scrisoare din 19 octombrie, dorința conservatorilor ca Eminescu să-și reducă vocea în aprilie-mai. E drept că I. A. Cantacuzino scrie : „încă o dată mă văd obligat”; „cu toate eforturile mele”; „înnoiți insistențele” – ceea ce presupune mai multe încercări de a se discuta cu poetul în privința „*formeii mai domoale a adevărului*” – dar scrisoarea este din toamnă și răspunde puternicelor accente – nu pamfletare, ci de disperare etnică – din preziua intrării armatei române în București, pe fondul ocupației rusești și al cedării Basarabiei; un triumf, constată poetul, de paradă, care acoperă o nenorocire – cu, desigur, tragerea la răspundere a clasei politice (liberalii, în speță). A se vedea mai ales editorialul /„**Pe arborul tăcerii crește fructul ei, pacea**”/, din 6 octombrie (O.X, p.132-134), dar și /„**Era lesne de prevăzut...**”/, din 12 octombrie, și cele din jurul acestei date (inclusiv discuția cu un cititor care reproșează *Timpului* că înveninează relațiile României cu Rusia).

I. E. TOROUȚIU și GH. CARDAȘ

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. I

«JUNIMEA»

SCRISORI DIN ANII 1867 — 1915 CĂTRĂ I. C. NEGRUZZI
PRIMATE DELA T. MAIORESCU — I. L. CARAGIALE — DULIU
ZAMFIRESCU — NICU GANE — B. P. HASDEU — MIRON
POMPILIU — GHEORGHE PANU — GHEORGHE BARIȚIU
G. DEM. TEODORESCU — ALEXANDRU LAMBRIOR — TEODOR
V. STEFANELLI — A. DENSUȘIANU — ALEX. PAPADOPOI
CALIMACH — DIM. ONCIUL — I. BOGDAN — I. T. MERA
DIMITRIE PETRINO — SIMEON FL. MARIAN — NICOLAE
VOLENTI — VASILE BURLĂ — ION CREANGĂ — MIHAIL
EMINESCU — VERONICA MICLE — AL. VLAHUȚĂ — ANTON
NAUM — ȘT. G. VĂRGOLICI — GEORGE POPOVICI — IOAN
CARAGIANI — MITE KREMnitz — IOAN URBAN-JARNIK

*

BUCUREȘTI 1931
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA»

Volumul X din publicistica eminesciană s-a putut edita cu greu, n-a apărut la vreme, după volumul IX, 1979, cum era firesc, ci abia în 1989, după ce apăruseră volumele XI-XIII. Fiind vorba de scrierile poetului din timpul războiului, este oarecum de înțeles reținerea autorităților noastre cultural-științifice: se atinge chestiunea rusească, textele eminesciene incendiare în această chestiune. Astfel că nu e de mirare că volumul X este cam „hărtănit”, ca să folosesc un eufemism. Bănuiesc că unele trimiteri greșite, unele inadvertențe din note, etc. – s-au putut strecura în el datorită închegării în grabă a materialelor care au rămas până la urmă (vezi și mai sus: eu am trimis la surse, pentru că trimiterile din volum erau greșite). Oricum, texte eminesciene devenite refrene, devenite canonice prin edițiile anterioare – lipsesc de aici.

Nu intru în detalii filologice, dar țin să amintesc un fapt real. La cantina scriitorilor din Casa Monteoru, **Petre Țuțea** avea loc fix, masa din fața intrării, din dreptul ușii, și din când în când venea să mănânce aici (de cele mai multe ori i se ducea mâncarea acasă, cu sufertașul), iar noi, un grup de scriitori interesați și îngrijorați de soarta ediției Eminescu atât de larg comentată în epocă (anii 80 ai secolului trecut; cu toții știam că volumul IX a fost dezavuat, că volumul X stă în editură și nu se poate tipări), îl iscodeam cu întrebări. Nu o dată l-am ascultat și eu. După ce-și rostea cu voce tare teoria că menirea istorică a rușilor este să civilizeze Siberia, Petre Țuțea, cu trupul său imens, de matahală de la munte, ridica furculița din farfurie și dirija cu ea sala. Doi mari scriitori i-au înțeles și i-au descris pe ruși, spunea el, unul este Sienkiewicz și al doilea este Eminescu al nostru. Eminescu spune – și „recita” din

memorie fragmente din articolele sale, mai ales pe acesta: „Împărăția rusească nu este un stat, nu este un popor, este o lume întreagă, care, negăsind în sine nimic din măreția intensivă, caută mângâierea propriei măririi în dimensiunile sale... Țarul e puternic și nu știe ce să facă în puterile de care dispune. Chiar înăuntrul împărăției sale, nici prin muncă pacinică, nici prin lucrare sufletească aceste puteri nu se pot consuma; pentru aceea ele dau năvală în afară, – altfel ar trebui să se mistuiască în luptă internă”.

Ei bine, textul acesta lipsește din ediția academică, îl găsim în edițiile de război (Ed. I. Crețu, 1941, vol. I, p. 269; text din 6 iunie 1878, care continuă: „Ca orice mare putere, Rușii, acolo unde văd că vor întâmpina rezistență mare, se opresc și lucrează cu o răbdare seculară, spre a surpa încet temeliile puterilor ce li se pun împotrivă. Ei nu sunt poporul plin de îndărătnică mândrie ce provoacă pe alte popoare la luptă dreaptă și hotărâtoare; sunt poporul ce-și dă mereu silința să dezarmeze pe celelalte popoare, pentru ca apoi să le supună”; ediția academică îl refuză, considerând, calm, că nu este eminescian). Trecea, apoi, la cauze, la acel „ce-i mâna pe ei în luptă”, și, la fel, recita bucăți întregi din publicistica aceleiași perioade, din care reiese că principalul resort al tendințelor de cucerire rusești rezidă în acel „horror vacui”, spaima de golul interior: „De aceea ni se pare că din nefericire rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urât care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest horror vacui, în loc de a-l împlăa prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrânită și enervată, coaptă pentru

a cădea întreagă sub dominație rusească...”

De data aceasta este vorba de un text prezent în ediția academică – nu putea lipsi de acolo, pentru că urmele paternității sunt evidente: se încheie cu parafrizarea *Glossei*, iar în interior conține versul horatian „*Cerul deasupra-l schimbi, nu sufletul, marea trecând-o*”, ce se regăsește în manuscrisele poetului. Revin asupra acestui text din 7 aprilie 1878. Vreau, însă, să atrag atenția că generația lui Petre Țuțea, generația războiului, îl știa pe Eminescu din edițiile ei, puse bine la lucru de propaganda momentului (vezi broșurile lui Nenițescu cu titlul „România și panslavismul”, tirajele repetate ale ediției I. Crețu, presa vremii, etc.; este firesc să-ți educi combatanții cu texte din clasici) – că, deci, multe texte ziaristice ale poetului deveniseră oarecum canonice, se țineau minte, erau citate. Ediția academică face un fel de slalom științific printre ele. Chiar textul „Bălcescu și urmașii săi”, la fel: bine intrat în eminescologie – este considerat cu paternitate incertă. În stabilirea paternității unui text eminescian din *Timpul* cred că și tradiția editorială trebuie luată în calcul: textele exemplare, intrate în memoria colectivă într-un mod oarecare – prin împrejurările de război, sau altfel – ar putea constitui cel puțin un fond intangibil, cu mici explicații de editor – altfel, pe de o parte editologia eminesciană capătă un aspect babilonic (pentru că azi, de pildă, se citează ziaristica poetului din toate edițiile, cel puțin basarabenii: lor nu le scapă nimic din Crețu, dar nici nu semnalează că ce preiau de aici nu se regăsește și în amintita ediție etalon a Academiei), iar pe de altă parte se creează impresia – poate vagă, dar este cazul? – că nu ținem cont de tradiție, ori

chiar c-o disprețuim.

În fine, nu insist. Revin, însă, la editorialul ***Tendințe de cucerire***, din 7 aprilie 1878, care-i plăcea atât de mult lui Petre Țuțea – și pe care ediția academică îl conține. În final, citim aici: „Guvernul a ales o politică pe care o aprobăm ca directivă, deși-l găsim foarte inept pentru a o executa. Guvernul liberal a intrat în ițele Rusiei și e prea angajat, încât vecinii se găsesc în drept de a se rosti nediplomatic față de cei ce reprezintă țara, coroana ei și pe augustul purtător. Aducem aminte convorbirile dintre principele Gorciacov și generalul Ioan Ghica, care convorbiri aveau un aer deja neînмănușat. Nu mai vorbim de altele și mai rele, dar destul că, în momentul în care Gorciacov se răstește, cazacul pradă în Vlașca. Răstirile diplomatului se traduc în acte de brutalitate când ajung în rândurile din urmă. Deși nu s-a născut încă rusul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră, ba putem zice cu siguranță că ne așteaptă vremuri grele. Despre biruința cauzei drepte nu ne îndoim, precum nu ne îndoim că, oricare ar fi curentul ce se mișcă în contra civilizației, el trebuie să fie nimicit cu vremea. Dar acea vreme e adesea foarte departe.

Deviza noastră este: a nu spera nimic și a nu ne teme de nimic. Nesperând nimic, n-avem nevoie de a ne mai încrede în alții precum ne-am încrezut, ci numai în noi înșine și în aceia care sunt nevoiți să ție cu noi; netemându-ne de nimic, n-avem nevoie de a implora, generozitatea în locuri unde ea e plantă exotică”. (O.X,p.75). Nu atât ideea din Glossă ne atrage atenția – ci vorba de mai sus: aprobăm ca directivă. Se face apel la înțelegerea de anul trecut, dintre conservatori și liberali, privind

politica externă a țării pe care primii, în opoziție, se angajează s-o lase în seama guvernului. Dar, iată, cu prețul acestor luări de cuvânt necesare, ce reprezintă definiții categoriale, nicidecum pamflete. Starea este aceea din scrisoarea lui I. Slavici de mai sus: aroganța ocupației rusești vrea să ne distrugă simțul național. Armata română, după demobilizare, s-a risipit – în timp ce armatele rusești stau cantonate prin județe și districte, campate după împrejurări, asigurându-și hrana / traiul mai mult din rechiziții ori expediente. Paul Anghel explica fenomenul (și simțul de atunci al românilor) printr-o imagine plastică: ce faci când se pune ceața? Suflă în ea să se dea la o parte? (Citez din memorie o replică a unui personaj din romanul său *Zăpezile de-acum un veac*.) Lumea politică românească suporta, mioritic s-ar putea spune, această „ceață istorică” și, în așteptarea ridicării ei, era foarte, foarte grijulie să nu-i supere pe ocupanți. Eminescu și alți ziariști critici – dar el, mai ales – reacționează la *aroganță* (păstrez acest termen, ca să ne menținem în zonă elitistă; dacă aș zice *dispreț* ar fi prea unilateral), nu acceptă „rușinea de a fi român” – și definește, cu instrumentele psihologiei popoarelor, firea ocupantului. I. A. Cantacuzino n-ar fi avut motiv, acum, să se îngrijoreze pentru tonul scriiturii: este teoretic, și punctum. Ca idee – suplinește ceea ce guvernul nu poate spune, exprimă adevăruri ce contribuie la păstrarea încrederii noastre de sine, la delimitare cel puțin...

Istoria reține o anecdotă (o știu din familie, de la bunicul meu): Mihail Kogălniceanu a mers la Țar într-o audiență și i-ar fi declarat: – Maiestate, dacă nu vă retrageți armatele, noi vă declarăm război! I s-a răspuns de sus, cu zâmbet și, de data

aceasta, chiar cu dispreț: – Cine sunteți voi să ne cereți nouă ceva, puteți voi să ne învingeți?! – Iar Kogălniceanu ar fi replicat: – Noi nu, Maiestate, dar ce va zice Europa?

De aici se aștepta soarele care ridică ceața, de la Europa.

+

Casa Nicolae Mandrea din Florești-Dolj, în care Eminescu a în vara 1878 (Ulei de Zoe Mandrea)

Cam acestea sunt fișele mele privitoare la opera politică a lui Eminescu în preziua plecării la Florești, la conacul junimistului Nicolae Mandrea. Recunosc faptul că nu m-am întrebat niciodată asupra motivelor mai adânci ale aflării poetului aici. Mi s-a părut oarecum în firea lucrurilor: el călătorea mult, cu sau fără motiv, acum era interesat de starea țării, dorea, apoi, să-și întâlnească fratele în întoarcere rătăcită de pe front – știind, însă, că punctul de demobilizare era Craiova – , avea nevoie de un răgaz pentru a se familiariza cu o

carte nemțească de tradus în românește pentru care urma să primească frumoasa sumă de 1000 lei, vedea că în București, la *Timpul*, nu prea putea să lupte, abia din când în când primindu-i-se textele mai grele, teoretice, în rest funcționând principiul „ceței istorice” pe care l-am formulat mai sus... și câte și mai câte, poate căuta chiar un punct arhimedic în afară; s-a ivit prilejul, i s-a oferit un loc de observație și de odihnă, nu mi se pare greu de înțeles că a fost convins ușor.

Un Eminescu enclavat la Florești, însă, rupt de realitate, fără știri și alte preocupări decât această traducere la care era ținut se lucreze ca sub un clopot de sticlă – este imposibil de imaginat. Poșta funcționa, ziarele se răspândeau în țară, lui trebuia să i se trimită *Timpul* ca să și-l vadă, trenul era aproape (12 kilometri până la Filiași, unde funcționa și un „post-restantul”), oameni maturi, capabili de discuție politică, trăiau și la Florești...Ce putea să facă aici un Eminescu la 28 de ani prins în focul campaniei pentru Basarabia, putea el să se abandoneze total plimbărilor prin codri și lecturii în limba germană a „Fragmentelor din istoria românilor”?

În privința timpului exact petrecut aici, dl. Zenovie Cărlugea face o legătură cu totul interesantă: pe 26 mai 1878 poetul figurează printre participanții la cinaclul Junimii – iar pe 27 mai se dă în funcțiune linia ferată București-Vârciorova, cu oprire și la Filiași. Este de presupus că poetul a plecat din București pe 27 mai. Ce se întâmplă, în acest caz, cu textele sale de la *Timpul* cât a lipsit din București, mai ales cu cel 8 iunie din care am citat? Unele sunt lăsate în redacție, altele sunt trimise cu poșta sau prin prietenii care l-au

vizitat (se știe de Slavici și Vasile Conta, dar puteau fi și alții). Am studiat cu oarecare atenție sejurul lui Eminescu în Dobrogea, din iunie-iulie 1882, și am găsit că, deși se afla departe de redacție, totuși unele texte din ziarul *Timpul* sunt de el. Ar trebui să avem mai multă încredere în poștă, fie și privind numai presa vremii: zeci de știri și comentarii de prin județe apar zilnic în foile centrale.

Pentru finele lui mai ca moment al prezenței lui Eminescu la Florești pledează și poezia *Freamăt de codru*, în care unii cercetători – Zenovie Cărlugea, printre ei – văd elemente din peisajul local. „Cucul cântă” este o referire la primăvara târzie, teiul înflorit de asemenea. Din poezie, apoi, ar rezulta că eroul liric se *întoarce* aici, la un codru, că a mai fost, deci, că este recunoscut: asta ar valida amintirea drumului din prima tinerețe a poetului, în 1866 când a trecut prin zonă în drumul său de la Sibiu spre Giurgiu – însoțit, poate, de o tânără ce avea același drum...

Mai mult ca sigur, Eminescu a stat la Florești în lunile iunie și iulie 1878, revenind la redacție în august. Sunt zile calde și lungi de vară, plictisitoare pentru tineri – iar întrebarea care se ridică de la sine este dacă poetul s-a mulțumit cu starea pe loc. De obicei, vara este anotimpul plimbărilor – iar împrejurimile Floreștilor nu se poate să nu-l fi atras.

Iată, deci, că se poate ține un dialog cu biografii poetului care mizează excesiv pe poezia sa și caută la Florești numai, sau cu mare preponderență, urme ale poeziei, dispensându-se de ziaristică. Zenovie Cărlugea sintetizează, cred, această latură din preocupările celor care au scris despre șederea lui

Eminescu la Florești. Pe scurt, nu se amintește despre ocupația rusească a momentului, nici despre seria anti-panslavistă a lui Eminescu; mai simplu zicând: lipsesc cuvintele rus, slavi, panslavism din cartea pe care o am în față. Câtă pudibonderie...Înțeleg să faci istorie cu mânuși când e vorba de vecinii noștri de la răsărit, accept că e bine așa – dar chiar cu mâinile legate?! Autorul discută mult ideile politice eminesciene, oferă și o amplă antologie de texte – dar din anii de după 1880, din zona polemicilor pe tema Tudor Vladimirescu, apoi din aceea a teoriei păturii superpuse, sau din aceea a teoriei selecției sociale negative. Nu aceste teorii, încă neformulate plenar, îl îngrijorau la 1878 pe Titu Maiorescu ori pe I. A. Cantacuzino.

Accept, în principiu, această poziție (pentru a-mi echilibra poziția mea de mai sus), dar dorința de a înfunda în dileme amănuntele mi se pare că ascunde abordarea lucrurilor mari, importante. Poetul a venit, așadar, aici să-și vindece rănila de la picioare (fusesse internat câteva zile la Spitalul Brâncovenesc, la doctorul Kremnitz, cu care se știe că juca șah acolo ca să-și omoare timpul) și să traducă „Fragmentele din istoria românilor” de Eudoxiu Hurmuzachi (cartea abia apăruse în limba germană la Academia Română), nu prea știa ce e prin țară pentru că nu avea ziare, se plimba prin păduri, pe malul unui lac din apropiere – aici ar fi scris poezia *Freamăt de codru* ce se va publica în 1879, și, desigur, și alte poezii (aflăm că Ion Mocoilansează ideea că chiar *Lacul* ar descrie peisajul Floreștilor, dar i se reproșează aspru că *Lacul* se publicase în 1876), dându-ni-se, ca exemple de studiu pentru viitor, postume databile în această perioadă. O mare dilemă ar fi dacă Eminescu chiar a

fost și la Craiova, să-și caute fratele, pe Matei, demobilizat din armată și aflat cine știe pe unde, în risipire. Dl. Tudor Nedelcea a rezolvat ferm chestiunea, după scrisori și însemnări ale poetului: Eminescu a fost, desigur, acolo – dar dilema persistă, în cartea de față: nu sunt documente certe, etc. O alta: dacă poetul a avut vreo muză locală la Florești. Este scoasă din discuție „fata popii cea ochșică” dintr-o scrisoare a poetului, stabilindu-se că se referă la un sejur al său în altă parte, în alt timp, cu altă popă – dar se găsește o legendă locală cu o tânără din partea locului, tot fiică de preot. Se neagă cu înverșunare posibilitatea ca Eminescu să fi fugit de la conac împreună cu o nemțoaică tânără, menajeră aici de mai de mult – deși informația este scrisă, și datează din 1900. De ce n-ar fi fugit poetul cu o tânără frumoasă, când avea 100 de franci în buzunar?! Se putea plimba cu ea prin tot județul, în trăsură de lux, din han în han, poate chiar printre improvizatele cazărmi rusești, mai ales că știa locurile din 1866, când coborâse pe la Novaci, cu ciobanii în transhumanță, spre Dunăre.

Da, zice dilema, dar avea banii aceia? Unde e dovada? Există dovada că poetului i se puseseră deoparte 1000 de lei pentru această traducere, există scrisoarea lui către Theodor Rosetti prin care-l roagă să-i trimită, din acești bani, suta necesară, îi dă și adresa exactă. Da, dar scrisoarea se găsește între manuscrisele poetului, nu se știe dacă a fost expediată – și apoi, lipsește mandatul, semnătura, etc. Cu asemenea dileme nu se poate înainta, relativism până-n vârful unghiilor, pozitivism la patru ace – asta nu înseamnă istorie literară. În epocă epistolele se păstrau și în copie la expeditor, vezi arhiva lui Titu Maiorescu. Dacă,

apoi, o tradiție locală vorbește de o fată – și altă tradiție, de altă fată, ce faci? Alegi? Cum poți alege între zvonuri? Le consemnezi pe toate – și deduci simplu: lui Eminescu îi plăceau fetele – care, la rândul lor, îl plăceau pe el.

Da, dar cartea aceea de tradus din germană în română era mare, aproape 400 de pagini, când mai isprăvea el treaba dacă se ținea și după fete, și de plimbări?

Crede cineva că poate cineva să traducă o carte de acest fel într-o lună sau două?! Nici calculatorul, azi, la traducere automată, nu rezolvă treaba: e nevoie de dicționare, de reveniri, revizuiri, de alte cărți. Se stabilește că multe expresii din Eudoxiu Hurmuzachi au trecut în *Scrisoarea III* (lucru adevărat – dar, să știți, „Pe copite iau în fugă fața negrului pământ”, din Hurmuzachi, cu referire la caii armatelor turcești, se regăsește, aplicat la armatele rusești, și în ziaristica eminesciană) – dar că visul sultanului vine din Josef von Hammer, vol. XIX din cartea sa despre istoria Imperiului Otoman: rezultă că și pe aceasta a avut-o poetul cu sine, pe lângă atâtea altele? Apropo de acest vis, D-na Ileana Mihăilă arată că poetul putea să-l fi cunoscut și din Dora D'Istria, o cititoare pasionată a lui Hammer, care, și ea îl traduce.

Eu zic să fim rezonabili, și să înțelegem că poetul a luat cartea lui Eudoxiu Hurmuzachi cu sine doar pentru o primă familiarizare cu lectura, eventual pentru începerea lucrului.

Mi se pare ciudat cum citește și dl. Zenovie Cârlogea, dar și alții fac la fel, amintirile lui Slavici despre șederea lui Eminescu la Florești: se

zice acolo că după Florești, Eminescu a venit la Titu Maiorescu, unde i se pregătise o cameră pentru ședere, dar nu s-a acomodat cu casa criticului, și-a luat o gazdă unde nu ședea prea bine, încât, zice Slavici, a fost nevoit să-l ia la el în gazdă, mai ales că trebuia să vină, de la Iași, Veronica Micle și cei doi intenționau să locuiască împreună. Asta nu se potrivește de loc pentru 1878, deoarece soțul Veronicăi Micle, profesorul Ștefan Micle, va muri anul următor, pe 4 august 1879 (în urma răcelii contractate la o vânătoare de rațe sălbatice), și, deci, în toamna lui 1879 vine Veronica la București și se va afișa cu poetul. Slavici scrie amintiri, nu memorii – cum am demonstrat de atâtea ori – și aici confundă toamnele.

Se pare că dl. Petre Popescu-Gogan este cel care a dirijat discuțiile către poezie și biografie, scriind într-o postfață la o carte a lui Liviu Poenaru apărută în Editura Centrului Județean al Creației Gorj, 1995, așa: *„Observația principală a referentului /a sa, Petre Popescu-Gogan, n.n./ fusese însă asupra determinărilor vacanței poetului la Florești – și continuă să susțină mai departe teza unui „exil” la care Eminescu ar fi fost obligat de către politicienii conservatori, în urma unei înțelegeri cu liberalii. Se susține iarăși teza unei cure sanatoriale /recluziune psihiatrică, n.n./. Fără a polemiza cu astfel de teze – oricum, neesențiale – am propus exploatarea determinărilor ținând de personalitatea Poetului și de nevoia lui în acel moment de a trece într-o altă etapă a creației. Autorul a continuat – după opinia mea, nemotivat, să dea vacanței de la Florești înțeles de „azil”, un fel de „domiciliu obligatoriu”. De unde nu rezultă că ea, cartea, nu poate fi publicată. Sigur, discuția referentului cu autorul a fost amplă*

și la obiect, pe text, pertinentă de ambele părți, de unde au rezultat îmbunătățirile cărții. Asupra unui subiect nu am căzut de acord: ceea ce autorul, urmând pe alți predecesori, a numit „exilul lui Eminescu la Florești”. În ceea ce mă privește, ca unul care cunoaște determinările creației eminesciene, nu accept aserțiunea unui Eminescu exilat, la numai 28 de ani și într-o vervă creatoare ieșită din comun. Fabulația în jurul „exilului” și a unui statut „sanatorial”, la conacul Zoi Bălcescu-Mandrea va rămâne o speculație sub specie politicianistă.”

Dl. Zenovie Cărlugea reține aceste observații ale lui Petre Popescu-Gogan și le amintește de mai multe ori, întărindu-le cu titlurile științifice ale „referentului” la cartea lui Liviu Poenaru (acesta, decedat între timp). Mai mult: face din aceste observații un fel de nuielușă cu care-și avertizează cititorii de azi: „Nu împărtășim ideea că, dorind să-l îndepărteze de la conducerea ziarului, unde devenise incomod chiar și pentru junimiștii de frunte, diriguitorii vieții politice conservatoare în frunte cu Titu Maiorescu l-ar fi trimis pe poet nu la odihnă și recreare, ci într-un „exil floreștean”!...Ipoteza aceasta este ... siameză cu alta fluturată în ultimii 20 de ani, potrivit căreia internarea la Șuțu, a poetului, la 28 iunie 1883, „ziua cea mai neagră”, fusese un angajament criminal, pus la cale de ... Titu Maiorescu și ceilalți „trădători” din Societatea Carpații!.. Așadar, un Eminescu victimă a unei conspirații iudeo-masonice. Mistificări ordinare pe seama îmbolnăvirii iremediabile a poetului, tratat însă de medicii vremii, după tipic, cu injecții și frecții mercuriale...” (p.30; declarație de principii reluată de mai multe ori). Vorbe mari...Numai că Eminescu nu

era, încă, redactorul șef al *Timpului*, nici „la conducerea” ziarului – asta se va petrece la sfârșitul lui 1880, după multe și lungi polemici câștigate față de adversarii de idei; Titu Maiorescu, apoi, era junimist – va deveni conservator mai târziu, etc., etc.: cam tot ce se spune aici e după ureche – iar în loc de „ipoteză siameză” ar sta bine să se zică teorie, și să se observe că este una singură, cu mai multe articulații. Ipoteza (latinește: sub-positio, punere dedesupt) este una – teoria este o construcție coerentă de argumente și fapte. Nu insistăm, dar trebuie observat că este o reacție: în locul ziaristicii se propune poezia și studiul istoriei. De ce nu pot sta toate acestea împreună?

Trecem. Dl. Zenovie Cărlugea „împărtășește”, așadar, ideea lui Petre Popescu-Gogan, pe care o expune în cartea de față la p. 60: *„Episodul Mihai Eminescu la Florești – scrie cu buna intuiție a celui ce a buchisit în eminescologie, profesorul doctor Petre Popescu-Gogan, fost secretar științific al Academiei Române și autor al unor lucrări-album – are determinări eminesciene. Ceea ce s-a consumat în cele două luni la Florești nu este un consum de energie într-o „societate de consum” cu idile ușurele ori desfășurări extravagante. Eminescu era devorat de dorul Veronicăi, iar o Zoe, „muză înlocuitoare” a nemuritoarei lui muze, nu a fost probată. Așadar, din textele tezaur din „Timpul” și din versiunile anilor 1878-1879 ale creației eminesciene, deducem că ne aflăm în fața orei H de dinaintea „Marii explozii creatoare” a Poetului anilor 1880-1883. E vorba de poemele de largă respirație și de mare frumusețe artistică, dar este vorba mai cu seamă de transcenderea faptelor de viață și de istorie în filosofia-poezie și a*

filosofiei clasice în filozofie metafizică. Anii 1878-1879 sunt anii marilor metamorfoze anunțate de poet...”

Ce vorbe, Doamne, ce vorbe! „*Transcenderea filosofiei clasice în filozofie metafizică*” ?! Dl. Petre Popescu-Gogan n-a fost, cred secretarul (științific, desigur, ca funcție) al academicienilor de la Secția de Filozofie a Academiei Române; după câte știam eu, dânsul a fost arhivar acolo, apoi bibliotecar la Secția de Stampe a Bibliotecii Academiei Române, de unde și-a procurat și informația (și ilustrația) pentru excelentul, de altfel, Album Eminescu. Totuși, să vorbești de „ora H” în creația eminesciană, să consideri că aceasta bate în manuscrise și în „textele tezaur de la Timpul” din jurul momentului Florești... asta produce alertă. „Filozofie-poezie” găsim, la Eminescu, și în *Împărat și Proletar* (1874), și în *Venere și Madonă* (1870). Nu e nici măcar o ipoteză aceasta, a d-lui Petre Popescu-Gogan, ci doar o simplă aserțiune gratuită. I se răspunde cu vorba veche, eminesciană: La muncă! Vă așteaptă textele tezaur din *Timpul*...Vă așteaptă chestiunea panslavismului, a Basarabiei.

Constat, așadar, nu fără tristețe, că la Florești se caută lideri, că s-a găsit unul – și acum se merge pe ideea de a periodiza creația poetică eminesciană. Este, în fond, o idee corectă, încă Ibrăileanu punând-o la lucru, iar D. Caracostea și Perpessicius urmărind-o cu insistență. În 1878, însă, nu se produce nicio ruptură, nu bate „ora H” în creația poetică eminesciană: abia mai târziu, în 1881, Titu Maiorescu cerându-i în mod expres să-și adune poeziile într-un volum propriu, poetul reface insistent texte mai vechi și construiește febril. Se deduce acea dorință imperativă a lui Titu Maiorescu

dintr-o scrisoare a Veronicăi Micle publicată încă din 1909 – și confirmată, recent (în lotul din anul 2000) printr-o scrisoare a lui Eminescu însuși. Altfel, trebuie reținut ce-au scris înaintașii noștri: Eminescu lucra concomitent la mai multe manuscrise, relua, ștergea, etc. Ar fi o performanță istorică să reușească cineva a găsi și defini „ora H” – și asta, atât de departe de tezaurele de la Biblioteca Academiei...

Aceeași dorință dârză de a jura în vorbele magistrului o regăsim și când se discută fotografia lui Eminescu de la Florești: această fotografie nu este a poetului, pentru că – ascultați: *„comentariul la obiect al criticului Șerban Cioculescu s-a impus, prin considerații inamovibile și observații infranșisabile.”* (p. 85). Șerban Cioculescu a efectuat o expertiză, care nu poate fi nici una – nici alta (inamovibil și infranșisabil): oricând are cineva dreptul să facă o contraexpertiză; până una-alta, a se păstra acea fotografie, care are vechimea și tradiția ei locală. Calculatorul oferă soluții pe care Șerban Cioculescu nu avea cum să le bănuiască.

Dl. Zenovie Cârlogea rezumă, după câte am înțeles, preocupările mai multor pasionați de tema *Eminescu la Florești* – ghidat de repere pe care le consideră fundamentale. Pe baza materiei (materialelor) la îndemână, dânsul oferă o oglindă, și trebuie spus că, în referențialul pe care și l-a fixat, este corect și chiar zelos în identificarea tuturor contribuțiilor de până acum – și, desigur, entusiast în păstrarea stării de emulație. Îi rămâne, ca demonstrație întru totul acceptabilă, data de 27 mai ca moment al sosirii poetului în zonă – și, desigur, datoria de a continua investigația, racordând momentul la viața întreagă a poetului în anul 1878,

adică acceptând că era și ziarist, nu numai poet, și sănătos tun, nu numai apt-necombatant din cauza unui platfus pe care-l caută până și în numele unui personaj, Moș Iftimie Talpă-Lată, că avea și un frate militar, că a mers și la Craiova unde a văzut o piesă de teatru (aici demonstrația lui Tudor Nedelcea este impecabilă, nu văd de ce n-o crede), că avea și pasiune pentru Basarabia, etc., etc. Altfel, rămânând numai în jumătatea poetică a lucrurilor, cercetările de acest fel, și mai ales bazându-se pe informație lacunară și selectivă, riscă a țese o ceață desul de deasă peste istorie și a ne păstra în abstracțiuni fără greutatea realului.

N. Georgescu

¹ Zenovie Cârlușea: *Mihai Eminescu – Drumuri și popasuri în Gorj*, Ed. Centrului Județean pentru Conservarea și promovarea Culturii Tradiționale, Tg. Jiu, 2016

Apărut și în Revista Măiastra – Anul XIII, 2017, Nr. 4 (53)

Mihai Eminescu Ro